

Alara'da Son Yıllarda Ortaya Çıkarılan Bir Yapı Kalıntısı Üzerine Gözlemler

Murat KARADEMİR*

ÖZ

Alara, Alanya'nın 38 km. batısında, sahilden yaklaşık olarak 9 km. içeriye doğru kıvrım yapan bir yolun sonundadır. Bölge, oldukça dar ve derin bir vadi içinde kıvrımlar yaparak akan Alara Çayı'nın kenarında kurulmuştur. Bu çayın kenarında yükselen sarp kayalıklar ve dik bir tepeden meydana gelmiş olan Alara Kalesi, bölgeye hakim konumdadır. Yerleşme, kale ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Kalenin dibinden geçen Alara Çayı, iki tarafı ormanlık alanla kaplı yüksek dağların arasından çıkmakta ve denize kadar uzanan vadi içinde devam ederek denizde son bulmaktadır. Yerleşmenin tarihi topografyasını Alara Çayı belirlemektedir.

Bölge, konumu itibariyle Anadolu'nun kuzeyden güneye inen yolları üzerinde stratejik bir öneme sahiptir. Roma, Bizans, Klikya Ermeni Krallığı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kullanılan kale, zaman içinde küçük bir yerleşmeye dönüşmüş olsa da asıl dönemini Ortaçağ'da 13. yüzyılda Türklerin eline geçmesinden sonra yaşamıştır.

Alara Kalesi, Selçukluların eline geçtikten sonra ismini korumuştur. Fetihden sonra oldukça harap bir halde olan kalenin surları onarılarak adeta yeni baştan inşa edilmiştir. Kale ve çevresinin fethedilmesiyle birlikte bölgenin güvenliği sağlandıktan sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından kalenin karşısına, yolun dönemeç yaptığı yere küçük kale görünümündeki Alara Han inşa edilmiştir. Ayrıca hanın karşısında, Alara Çayı'nın üzerinde günümüzde yeri dahi zor bulunan yıkık bir köprü kalıntısının izleri bulunmaktadır. Kale çevresinde ayrıca başka bir köprü yapısı, iç kale hamamı ve ticari işlevli mekanlar da (Demirci Atölyesi) bulunmaktadır.

Alara'da son yıllarda Arkeolojik kazısı yapılarak tanımlanan belirli yapı izleri de bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenini dış kale surları içinde kalan ve makalemizin de ana konusu oluşturan yapı kalıntısıdır. Günümüzde sadece kuzey ve doğu duvarı kısmen ayakta olan yapı kalıntısı ile ilgili gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları neticesinde temel seviyesi güney duvarının merkezinde mihrap olduğu düşünülen bir niş ortaya çıkarılmıştır.

Bu makalede Alara Çayı'na yakın bir yerde bulunan ve gerek yapılan kazılar çerçevesinde gerekse bölge halkının verdiği bilgiler neticesinde mescid olduğu düşünülen yapının genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme çerçevesinde yapının plan özellikleri, işlevi ve bugünkü durumu hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Alara, Ortaçağ, Kale, Selçuklular, Mescid

* Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, karademir22@hotmail.com

Observations On A Structural Remain Discovered In Alara In Recent Years

Murat KARADEMİR*

ABSTRACT

Alara is at the end of a convoluted road which was and 9 km. inwards from the shore, 38 km. west of Alanya. The region is located on the bank of the Alara Streamlet which is flowing in a narrow and deep valley making convolutions. Alara Castle , which consists of precipices and a steep hill by this streamlet, dominates the region. The settlement is concentrated on and around the castle. The Alara Streamlet is flowing along the bottom of the castle and originates from the high mountains whose two sides are covered with forest and it reaches the sea continuing through the valley that stretches to the sea. The historical topography of the settlement is determined by the Alara Streamlet.

The region has a strategic importance on the roads of Anatolia from the North to the South by its location. Although the castle which was used in the periods of Rome, Byzantine, Cilicia, Armenian Kingdom, Seljukian and Ottoman became a small settlement in the course of time, its main period was in the 13th century in medieval age after it was captured by the Turks.

Alara Castle maintained its name after it was captured by the Seljukians. The walls of the castle which were quite in ruins after the conquest were repaired and the castle was simply rebuilt. After the castle was conquered and the security of the castle and of the environment were provided, Alara Caravanserai which looked like a small castle was built by Sultan Alâeddin Keykubad I opposite the Alara Castle where the road was curving. Also, opposite the caravanserai on the Alara Streamlet there are the signs of residuals of a devastated bridge whose location is hardly seen today. There are other bridge, citadel baths and commercial building groups (Metal Workshop), too.

There are also specific structural remains in Alara which have been excavated and defined in recent years. The most remarkable of these is the structural remain in the baileys that constitute the main subject of our article. The North and South wall of the remain is standing partially today and as a result of the archaeological excavations, a niche was found out the basic level of which was thought to be a mihrab in the center of the South wall.

This article is intended to make an evaluation of the structure near Alara Stream considered to be a small mosque as a result of the excavations and information from the local community. With the scope of this evaluation, some information will be given about the plan, function and current situation of the structure.

Keywords: Alara, Middle Age, Castle, Seljukians, Mosque

GİRİŞ

Alara Bölgesi, Antalya ile Alanya arasında denizden yaklaşık olarak 9 km. kadar içeride yer alan ve aynı isimle anılan Alara Kalesi çevresinde kurulmuştur (Yetkin, 1970, 72). Bölge, konumu itibariyle kalenin hemen yakınından geçen Alara Çayı çevresinde yer almaktadır. Yerleşmenin tarihi topografyasını belirleyen Alara Çayı, etrafı ormanlarla kaplı, denize kadar uzanan bir vadi içinde akmaktadır. Kale ise dar ve derin bir vadiden akan Alara Çayı'nın yanında tek başına yükselen kayalık bir dağ üzerinde yer almaktadır.

Günümüzde küçük bir köy yerleşimi halinde bulunan Alara ve çevresinin tarihi oldukça eskidir. Son yıllarda yapılan bir çalışmada Alara Çayı'nın, Tunç Çağından Bizans Dönemine kadar denizle bağlantılı nehir limanı olarak kullanıldığı ve çayın kıyısında önemli bir Tunç Çağı yerleşmesi ve ticaret merkezi olduğu tespit edilmiştir (Öniz, 2012, 70). Bölge, Anadolu'nun kuzeyden güneye inen yolları üzerinde stratejik bir öneme sahiptir. 2011 yılında bölgede gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları esnasında Alara Çayını kuzeyde takip ederek varlığı bilinen Ali Köprüsü ile bağlantılı olduğu tahmin edilen bir Roma yolunun varlığı tespit edilmiştir. (Eravşar, 2012,4) Roma, Bizans, Klıkya Ermeni Krallığı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kullanılan kale ve çevresi, zaman içinde küçük bir yerleşmeye dönüşmüş olsa da asıl dönemini Ortaçağ'da 13. yüzyılda yaşamıştır.

1223 senesinde Alanya Kalesi'nin fethinden sonra Antalya'ya dönerken Alara Çayı'nın etrafında yükselen Alara Kalesini gören ve buranın fethi için komutanlarına emir veren Sultan I. Alâeddin Keykubad, savaş yapmadan kaleyi ele geçirmiştir (Öztürk,1996, 268-271). Fetihden sonra oldukça harap bir halde olan kalenin surları onarılarak adeta yeni baştan inşa edilmiştir. Kale ve çevresinin fethedilmesiyle birlikte bölgenin güvenliği sağlandıktan sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından kalenin karşısına Alara Han inşa edilmiştir (Altun, 1989, 341). Bununla birlikte Alara çayının üzerinde bugün izleri dahi zor görülen yıkık bir köprü kalıntısı ile çayın hemen üst kısmında günümüze kısmen sağlam olarak ulaşabilmiş hamam yapısı dikkat çekmektedir. Bu üç yapı, kale çevresindeki yerleşmenin varlığını göstermektedir. Ayrıca çayın üst kısımlarında varlığı tespit edilen hamamın çevresinde bitişik olarak inşa edilmiş mekânlar bölgenin daha sonraki yüzyıllarda da gelişme gösterdiği ve bir köy haline geldiğinin göstergesidir.

Zamanla ticaret yollarının yön değiştirmesi, hastalık, salgın vb. olaylarla kale ve çevresinin öneminin azaldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı arşiv kayıtlarına göre kale, 17. yüzyılın sonlarına doğru Sultan IV. Mehmet (1648-1687) zamanında terk edilmiş ve yerleşim kale dışına, denize yakın noktalara kurulmuştur (Yetkin, 1993,120). Bu çalışmaya konu olan yapı kalıntısı, 2008 yılında Prof. Dr. Osman Eravşar başkanlığında bölgede sürdürülen kazı çalışmalarına bağlı olarak yapılan yüzey araştırmasında bulunmuştur.

YAPI KALINTISI

2008 yılı kazı çalışmaları esnasında Aşağı kentte, kazı alanının içinde, kale surlarının dışında 103 ada, 4 parselde, L planlı olduğu anlaşılan ve günümüze sadece kuzey ve doğu duvarlarının bir kısmı ulaşabilmiş bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Etrafındaki diğer yapı kalıntılarıyla birlikte dikkat çeken yapı kalıntısı, Aşağı hamamın güneydoğusunda, Alara Çayı'na yaklaşık 30 metre mesafede yer almakta olup etrafı bahçelerle çevrilidir. Yapı kalıntısının hemen doğusunda günümüzde iskan edilen bir konut bulunmaktadır. Günümüze bir bölümü ulaşan kuzey ve doğu duvarları tamamen bitki örtüsü ile kuşatılmıştır.

Aynı kazı sezonunda yapının kimliğini anlamak ve etrafındaki yapı kalıntılarıyla ilişkisini tespit etmek amacıyla yapı ve çevresinde önce temizlik ve sonrasında arkeolojik kazı çalışmalarına başlanmıştır. Yapının etrafı temizlendikten sonra öncelikle yıkık olan batı cephesi boyunca duvar takibi yapılarak çalışmalara başlanılmıştır. Duvar takibi çalışmaları esnasında batı duvarın kuzey duvarına yakın bir köşesinde 90 cm. lik bir açıklık tespit edilmiştir. Kazı çalışmaları sonucunda batı taraftaki duvar tespit edilmiş, yapı kalıntısı içindeki özgün toprak zemine göre -0.70 cm.'lik bir hafriyat yapılmış ve bu kotta yapının düzgün zemin döşemesine ait izler tespit edilmiştir (Eravşar, 2009, 5)

2009 yılı kazı sezonunda yapı kalıntısında çalışmalara devam edilmiştir. Bu kazı sezonunda yapının ana zeminine ulaşabilmek ve yapıyı tanımlayabilmek amacıyla çalışmalar yapı etrafında yoğunlaşmıştır. Kuzey -güney doğrultusunda dikdörtgen bir alanı kapladığı bilinen yapıda öncelikle, toprak hafriyatının kaldırılmasına devam edilmiştir. Bu bağlamda güneybatı köşede doğu-batı yönünde 3 x 1 m. ölçülerinde ve kuzeydoğu köşede yine aynı ölçülerde birer sondaj açılmıştır. Burada -80 cm'e inildi ve belli tabakalarda harç izine rastlanılarak zemine ulaşılmıştır (Eravşar, 2009,8). Bir önceki kazı sezonunda ortaya çıkarılmayan güney duvarı bu kazı sezonunda tamamen ortaya çıkarılmıştır.

3 x 1 m. ölçülerindeki güneybatı köşede açılan sondaj esnasında yapı kalıntısının güney duvarının merkezinde mihrap olduğu düşünülen bir niş ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkarılan niş, 1.00 m. genişliğinde ve 60 cm. lik bir derinliğe sahiptir.

2010 yılında tamamen ortaya çıkarılan bu mimari kalıntının köylülerin verdiği bilgi doğrultusunda ve sondajda bulunan niş sayesinde bir mescid olduğu ortaya çıkmıştır. Mescidin bir kitabesi olduğu ve bu kitabenin 1950'li yıllarda alanın tarlaya dönüştürülmesi nedeniyle sökülerek çaya atıldığı ve bu esnada da yapının batı ve güney duvarlarının da yıkılıp tarlaya dahil edildiği aktarılmıştır. Mescid 7.90 x 12.10 m. ölçülerindedir. Girişi ise batı cephede kuzey duvarına yakın bir mesafede bulunmaktadır. Giriş açıklığı yaklaşık 90 cm genişliğindedir. Yapının kuzey cephesinde girişi bulunmamaktadır. Duvar kalınlığı da 85 cm'dir. Moloz taşla inşa edilen yapının üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Kısmen ayakta olan kuzey ve doğu duvarlarında yapılan incelemede herhangi bir pencere izine rastlanılmamıştır. Yapının üst örtüsü de günümüze ulaşamamıştır. Yapı kalıntısı çevresinde üst örtüye ilişkin hiçbir kalıntı bulunmaması yapının üst örtüsünün ahşap olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Muhtemelen ahşap bir örtüye sahip olan yapının hangi tarihe kadar faaliyet gösterdiği de bilinmemektedir(Eravşar, 2009, 8). Yapının oldukça harap olmasının nedeni ise kullanılmayıp, terk edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yapı kalıntısının inşa edildiği Alara Köyü, Ortaçağ'da önemini koruyan bir bölge içinde yer almaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilen farklı yapı türleriyle dikkat çeken bölge, kuzeyden güneye inen yollar üzerinde bir geçiş bölgesi olarak öne çıkmaktadır. Farklı zaman dilimlerinde bu bölgeye gelen seyyah ve araştırmacılar bölge ve bölgede yer alan yapılar hakkında çeşitli bilgiler vermelerine rağmen bu yapıdan bahsetmemişlerdir. Dedeyan'ın kroniğinde, İbni Bibi Selçukname'sinde, Yazıcızade Ali'nin Tevarih-i Al-i isimli eserinde yapı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır¹. Yapı ile ilgili arşiv kayıtlarında yaptığımız çalışmalar sonucunda da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapı ile ilgili tek belge Osmanlı Döneminin önde gelen gezginlerinden Evliya Çelebi'ye aittir. Evliya Çelebi, Alara Köyü ve Kalesi hakkında bilgiler verirken kale etrafında çok fazla yapı olduğundan bahsettikten sonra Alara Nehri kenarında yeşillik bir yerde ve büyük ağaçlar altında bir camiden bahsetmiştir (Evliya Çelebi, 2005, 150). Evliya Çelebi, yapı hakkında başka bilgi vermemiştir. Çelebi'nin bahsetmiş olduğu bu yapının konumuzu oluşturan yapı kalıntısı olma ihtimali yüksektir. Her iki yapının da nehir kenarında yer alması bu ihtimali daha da güçlendirmektedir.

Bölgede 2007-2012 yılları içinde yapılan arkeolojik kazı çalışmaları ve yüzey araştırması kapsamında bu mescid kalıntısından başka bir mescid yapısının bulunmaması yapının bu bölgedeki tek mescid olabileceği fikrini akla getirmektedir. Yapının ortalama 8 x 12 m. ölçülerindeki boyutu da yerleşimin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak kabul edilebilir. Yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Var olan kitabesi de günümüze ulaşmadığı için yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Yapının günümüze ulaşan duvarlarında yaptığımız incelemede malzeme ve duvar tekniği özelliklerinin yapının inşa edildiği yerin yakınında bulunan ve günümüze bir bölümü ulaşmış olan hamam yapısı ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte yapının duvarlarında yapılan incelemede üç farklı döneme ait duvar tekniğine sahip olduğu anlaşılmaktadır(Eravşar, 2010, 8).

Söz konusu mescidin malzeme ve duvar tekniği özelliklerinden Alara Aşağı Hamam olarak bilinen ve Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlendirilen hamama benzerlik göstermesi bu yapının da bir Ortaçağ yapısı olma ihtimalini güçlendirmektedir(Eravşar, 2008, 12-13).

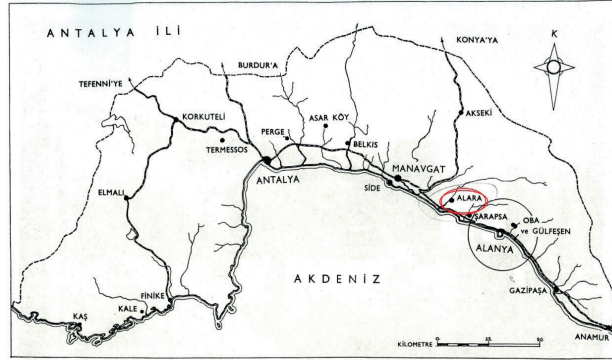
Sonuç olarak; Alara Bölgesi, Ortaçağ Döneminde gelişme göstermiş ve bu gelişmeye bağlı olarak çeşitli yapılar bölgede inşa edilmiştir. Bu yapılar içinde başta Alara Han olmak üzere Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlendirilen İç Kale Hamamı, Aşağı Hamam ve köprü gibi önemli yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılara çok yakın bir mesafede yer alan ve mescid olarak inşa edilen yapı kalıntısının özellikle Aşağı Hamam ile malzeme ve duvar teknik özellikleri itibarıyla benzerlik göstermesi, yine Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler göz önüne alınacak olursa yapının hamam ile yakın bir dönemde inşa edilmiş olabileceği ve bu yapının da bir Ortaçağ yapısı olabileceği düşünülmektedir.

¹ Dedeyan'ın kroniğinde; Kral II.Leon'un mülk listesinde Alara'nın ismi geçer. Ancak kale içindeki yapılar bir bütün olarak listede yer almıştır. Alara ve çevresi 10. yy. başında Bizans İmparatorluğu kontrolü altındaydı. İmparator M. Komnenos bu bölgede İtalyanlara karşı güveni korumak için imar çalışmalarına hız vermiştir. Alara Kalesi ve çevresindeki birçok yapı, Klikya Ermeni Krallığından önce mevcut olduğu bilgilerini vermektedir. Bkz.(Geunthner, 1980, 78); İbni Bibi eserinde, Sultan Alaeddin Keykubat'ın Alara Kalesi'ni nasıl ele geçirdiğini anlatmaktadır. Bkz. (Öztürk, 1996, 268-271). Yazıcızade'nin Sultan II.Murat'a sunduğu Selçukname'de yine kalenin fethi anlatılmaktadır. Bkz. (Konyalı, 1946, 373-374).

KAYNAKÇA

- Altun, A. "Alara Hanı", TDVİA, Cilt:2, İstanbul, 1989, s. 341
- Eraşar, O. "Alara Kazısı 2007", Anmed, Sayı:6, Antalya, 2008, s. 12-13
- Eraşar, O. "Alara Kazısı 2008", Anmed, Sayı:7, Antalya, 2009, s.5
- Eraşar, O. "Alara Kazısı 2009", Anmed, Sayı:8, Antalya, 2010, s.8
- Eraşar, O. "Alara Kazısı 2011", Anmed, Sayı:10, Antalya, 2012, s.4
- Evliya Çelebi (Çev. Dağlı, Y., Kahraman, S.A., Dankoff, Y.).Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt:9, İstanbul, 2005, s.150
- Geunthner, P.,Sembap, La Chronique Attribuee Au Connetable Smbat(In Francese),
Introduzione, Traduzione E Note Di Gerard Dedeyan, Parigi, 1980
- İbni Bibi, (Çev. Öztürk, M.). El Evamirul-Ala'iyeh Fi'l-Umuri'l- Ala'iyeh Selçukname I-II, Ankara, 1996, s. 268-271
- Konyalı, İ.H. Alanya, İstanbul, 1946, s.373-374
- Lloyd, S.- Storm, R. (Çev. Sinemoğlu, N.). Alanya (Alaiyye) Ankara, 1964
- Öniz, H. "Konumlarına ve Kullanımlarına Göre Antalya İli Kıyılarında Antik Limanlar ve Demirleme Yerleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2012.
- Yetkin, Ş. "Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın Alara Kalesi Kasrının Hamamındaki Freskler", Sanat Tarihi Yıllığı (1969-70), III, İstanbul, 1970, s. 72
- Yetkin, Ş. "Alara Kalesi'ndeki Kasırlı Hamam ve 13. Yüzyıl Anadolu Mimarisindeki Yeri", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1993, s. 120

PLAN VE FOTOĞRAFLAR

Harita 1: Alanya-Alara (S.Lloyd-D.S.Rice 1989).

Harita 2: Yapı Kalıntısı, 103 Ada 4 Parsel (Google Earth)

Fotoğraf 1:Yapı kalıntısı, Kaleden görünüş

Fotoğraf 2:Yapı kalıntısı genel görünüş, kazı öncesi

Fotoğraf 3:Yapının güneybatıdan görünüşü, kazı sonrası

Fotoğraf 4: Güneybatı köşede açılan sondaj ve mihrap nişi

Fotoğraf 5: Yapının mihrap nişi